

УМЕТНИЧКА ВРЕДНОСТ ПЕСМЕ "МОЈКОВАЧКИ ЛАВ" РАДОВАНА БЕЋИРОВИЋА

У књизи "Пјесме борбе, ропства и слободе"* Радована Бећировића Требјешког објављене су две песме о Мојковачком боју: *Мојковачки лав* и *Мојковачка биџика*. Како је књига без пратећег стручног апарата, нема податка која је прва настала. Међутим, судећи по поетским особинама, могло би се претпоставити да је *Мојковачки лав* писан касније. Верзија песме *Мојковачка биџика* има 1121 стих. У њој је Бећировић типски гусларски певач, преопширан наратор, локалистичког схватања да песма треба да помене све црногорске нахије, сва племена и братства, да не остане непохваљен нико од бригадира, командира и барјактара. У стиховима се ређају презимена: Меденице, Дожићи, Вукотићи, Матановићи, Дрљевићи, Гојнићи, Влаховићи, Мићуновићи, Ракочевећи, Ћетковићи, Мишнићи, Жугићи, Гардашевићи, Грдинићи, Анђелићи, Војводићи, Рецићи, Пековићи, - речју, тешко их је попамтити. Имена учесника битке је још више, готово деведесет /86/. И углавном их прати стандардна атрибуција; "соко сиви", "соко од сокола", "змај огњени", "такав јунак није бити лако". У оваквом мноштву имена губе се главни актери битке и њени јунаци, према којима је народно памћење много селективније и, може се рећи, објективније од имагинативне Бећировићеве визије.

Поред овог, *Мојковачка биџика* је разглобљене композиције. И сама експозиција такође; почиње стиховима: "Пошто Балкан вас тама притиште/ и српско се угаси огњиште", који концидирају са Макензен-овом офанзивом на Србију, и касније нешто ближе суштинском мотиву, стихом "Сердар Јанко кад оступи с Дрине", ипак далеким и временски и збивањски од окршаја на Бојној Њиви и Брскову. О преопшир-

*Радован Бећировић, *Пјесме борбе, ропства и слободе*, Никшић 1984.

ности уводног дела песме говори и временска одредница: "Није шала три мјесеца дана/ Није било дана без мегдана." Нарација је развучена и прати покрет црногорске војске од Дрине и Вишеграда, преко Рудог, Пријелоља, Вихре; Суве Горе, Јавора, Гиљеве, Рожаја, Турјака, Берана и Андријевице, до Мојковачких врата. Најзад, у овој варијанти песме има доста историјских реминисценција, које од Граховца, Скадра и Тарабоша сежу до Мохача и Косова. И тек после 137-ог стиха долази први о Мојковцу: "Каква бјеше на Мојковцу мука".

Међутим, без обзира на невешту композицију и друге недостатке, песма садржи пасаже дивно срочених стихова, истинске експресивне снаге, као што је сцена саветовања у Подбишћу команданата тек стиглих са бојишта:

"Кад се ови скупише горштаци,
Кржаве им сабље и барјаци,
На њима су ране и зрништа,
Ране крију, на силу се смију...
Сваки носи московку у руци,
Друго ништа нема што му треба
Без у џепу суви комат љеба...
Не долазе да примају плату,
Но на савјет своје команданту..."

Као што је незаборавна, клетвена апострофа војсци сердара Јанка. Као што је финални дистих: "А вјекови славне ваше жртве,
Никад неће бројати у мртве".

Мојковачки лав је битно другачија песма. Могло би се претпоставити да је неко упућенији у поетику књижевног стварања скренуо Бећировићу пажња на композициону расуканост, загушеност нарације дигресијама и детаљима, на шаблонску атрибуцију, а похвалио сликовитост неких сцена и афористичност низа стихова. Зато у *Мојковачком лаву* нема указаних мана шире варијанте песме, а увећани су њени естетички квалитети. Пре свега, цела песма има само 144 стиха, што значи да је готово десет пута сажетија од шире верзије. Чак цела песма има само седам стихова више од експозиције *Мојковачке бишке*. Друго, у *Мојковачком лаву* нема историјских реминисценција, сем узгредне одреднице Брскова: "Код Брскова, *џрада Урошева*". Треће, *Мојковачки лав* нема експозиције. Николај Гогољ се прославио у европској драматургији смелом иновацијом да у *Ревизору* драмску радњу отпочне првом репликом*, наиме, без експозиције, обавезне по класицистичкој, романтичарској и поетици драме раног реализма.

* "Позвао сам вас, господо, да вам саопштим непријатну вест. Долази нам ревизор!"

Тако делује и почетак *Мојковачког лава*:

"Бјеше зима, облаци се муте,
Двије војске под Мојковцем ћуте..."

Пјесничко казивање о кључном мотиву почиње већ првим и другим стихом. Почетак одликују још два вредна својства: првим стихом је одређено *време*, а другим *место* збивања. То место, раније незнано, жртвени подвиг Црногорске војске унеће у историју, и не само нашу, већ и европску. Поред тога, први стих дочарава време и сликом - "облаци се муте", а то није само пејзаж већ и инат митског претсказања будућег крвопролића. У руском спеву *Слово о њоходу Иџорову* природне појаве најављују ратну трагедију. И Вишњић "Буну на дахије" наговештава "небеским приликама." Ту песму је Бећировић сигурно знао. "Небеске прилике" јавиће се други пут у његовом стиху о разбојишту: "Магла *не да* сунце да се *зледа*", који звучи као пандан Вишњићевом стиху: "Виш њи' јарко помркнуло сунце". Најзад, песма почиње инверзијом, која може бити Бећировићево памћење стиха "Нетко бјеше Страхинићу бане", али он је успешније решио вечито питање *почетка* уметничког дела, јер је инверзија експресивнија од исказа нормативног синтаксичког низа. Зато има статус песничке фигуре.

Други стих, значајне семантике, прожима *дубински психологизам*. Ћутање војски није само укривање положаја, већ онај драматични трен страха, који доживи сваки ратник пред судар са противником. У њему је хиљаде индивидуалних ћутања, неописива амплитуда егзистенцијалних и емоционалних стања људског бића, суоченог са могућом смрћу! Објективирајући даље временски тренутак, Бећировић ствара трећи стих: "У најгорем *вакћу* и *зману*" у коме су упадљива два турцизма. Другим турцизмом остварује се рима са следећим стихом, "Спремају се боју и *мегдану*" /*зману*/. Али не само то. Употребом синонимских лексема *вакаћ* и *зман*, Бећировић ствара *плеоназам*, који као тауолошка песничка фигура изражава емфатична емоционална стања лирског субјекта. Посебно је интересантна плеонастична форма другог стиха: спрег једне српске речи бој и арапске мегдан открива песниково осећање за ефекат који се постиже варијацијом фигуре.

Место збивања конкретизује и пејзаж:

"Снијег пада и гору савија,
А мраз пусти стеже и разбија"

Треба указати да минимум лексике визуализује локалитет и наглашену студен - само дистих! Каква разлика од проседеа у опширној варијанти песме.

После слике пофронћене црногорске и "швапске" војске, Бећировић уводи у казивање други митски мотив:

"Чујеш вука ће кроз гору вије,
Слути да ће војске гинут двије..."

Стихови сведоче о солидном Бећировићевом познавању нашег епоса. Истина, у народним песмама чешћи је злослутни *џавран*, али и *вук* фигурира као весник несреће и крвопролића. О томе говори њихова напоредност у стиховима "Горског вијенца" о Чеву: "Вазда раниш од Видова дана / *Гавранове* и *мрке вукове*".

У наративном току настаје преокрет: ћутање раздиру први топовски пуцњи и остварују ефекат *конџирасџа*:

"Вук престаде гором да јауче,
А са Цера топ њемачки пуче,
Црногорски с планине Ланишта,
Глас му грђи не бијаше ништа..."

Ритам казивања се динамизира, почиње судбоносни судар:

"Тад њемачке кидисаше чете,
Пут Брскова преко Бојне њиве...
Црногорци среташе се с њима,
Крв се људска просу потоцима".

А само казивање мења и тип и тон. Наиме, овде нема Дробњака, Ускока, Ровчана, Морачана и Васојевића. Песник визуру узноси до уопштавања: *Црногорци* и противници - *Швабе*. И што је значајније, Бећировић *џежиџије* *нарације* *преноси* на *јроџивника*, тачније, сагледа битку и црногорску војску доживљајем двојице аустријских команданата, Корнуге и Калзера. Казивање *Мојковачког лава* добија форму војног *извештаја*, али у суштини преображава се у горку *исповест* која певању даје уверљивост и чар. Јер није исте вредности и значаја *своја оцена*, и кад није самохвала, и оцена противника у којој има чак дивљења црногорским браниоцима Мојковачких врата. Поражени командант Корнуга, умакао из покоља на Развршју и Жутим прлима, Калзеру "црни абер саопштава" и слика пораза је као позајмљена из епске поезије. То се запажа и по бројевима: Корнуга је водио "дванаест и њада војске", а остало је живо *седам* друга. У овом стиховном низу назира се познати мотив *сведока*, кога судбина бира да "исприча како је било". Такву улогу у Косовском циклусу има Слуга Милутин.

Калзерове реплике на Корнугин извештај не спадају у најбоља места песме, али су занимљиве из ова два разлога:

"Зар ти не би наше војске жао,
Коју сам ти под команду дао.
Љеб те губа што код цара једе,
Казуј, куд ми силну војску ћеде,
Те ју данас изда на Мојковцу
И прослави име Црногорцу..."

Бећировић је подарио Калзеру стих "Љеб те губа што код цара једе", који је израз нашег патријархалног менталитета али тешко да приличи вокабулару германског генерала. Међутим, заслужује високу оцену факат што је Бећировић тачно наслутио да Калзера болније од пораза тишти што се црногорска војска прославила победом! Јер је:

"Гладна, гола и без опанака,
Са двадесет у цепу метака -
Зар то сили нашој да доака!"

Најупселија места у Корнугином извештају, и песме у целини, свакако су сцена судара и слика разбојишта:

/Кад ти мене наређење даде/
Ја похитах да учиним тако,
Ал не даше Црногорци лако.
Про Брскова, града Урошева,
Дочека ме војска Милошева,
Нагазисмо на горке рисове,
Који трпе муке Исусове,
Бране своју слободу стечену,
О овсену љебу непечену.
Побисмо се са Црногорцима,
Крв се људска просу потоцима..."

Овај пасаж драматиком конфликта, задихалним гусларским ритмом, константном римом стиховних крајева и дијагоналном римом, фреквенцијом асонантских и алитерационих фигура може се поредити са најпознатијим класичним десетерачким песмама. Креирајући визију окршаја, Бећировић је интуитивно нашао гласовна сазвучја кохерентна аудитивном доживљају паљбе и хуке битке. На вокалском нивоу доминирају *О* и *А*: у првом стиху - *4А* и *2О*; у другом - *4 О* и *2А*; у трећем - *4А* и *3О*; у четвртном и петом по *3О* и *3А*. Вокали најотвореније резонансе *ономашојески* дочаравају ехо боја.

У стиховима: "Про Брскова града Урошева...
Нагазисмо на горске рисове...
Сретосмо се испред саме зоре,
У проклете мојковачке горе..."

на консонантском нивоу најфреквентнији су Р,С,З. У тринаест речи глас Р звучи 11 пута, а С, З, такође 11 пута, дакле, готово у свакој лексеми. Глас Р је ономатопејски еквивалент гругања артиљерије, а С,З, писке и звизга крушума. Упадљива је бројна подударност гласовног понављања - 11:11. Речју, на оваквој еуфонији Бећировићу би могли позавидети и врсни руски симболисти, или француски парнасовци.

Други пасаж антологијске поетске вредности је слика разбојшта:

"Нема ниђе кланца ни богазе,
 Ђе се људи леши не налазе...
 И снијегом војске затрпате,
 Није било откад љуђи памте...
 Магла не да сунце да се гледа,
 Стоји рика лава и међеда.
 Попадале пушке и торбаци,
 Гавран гракће, а јече јунаци..."

У цитираном низу приметан је стих "Магла не да сунце да се *гледа*", јер мотив сунца прекривеног тамом симболизује погибију и несрећу. Приметан је у унутрашњом римом: *не да - гледа*. Најзад, стих евоцира Вишњићеву "небеску прилику" после сече кнезова: "Виш њи' јарко помркнуло сунце". А стих "Стоји рика лав и међеда" у почетку оставља утисак промашаја услед неприродног обитавања лава у Бјеласици. Међутим, и овде је реч о реминисценцији на слику изгинулих Југовића на Косову:

"И више њих девет бојни копља...
 Око копља девет добри коња,
 А поред њих девет љути лава..."

Запативши лавове у Мојковачким горама, Бећировић је интуитивно или свесно остварио ефекат, који савремена поетика назива оне *обичљавање*. Неочекиваност у реципијенту изазива импресивнији утисак и трајно памћење исказа или слике, а то је циљ сваког уметничког проседа.

Дистих: "Попадале пушке и торбаци,
 Гавран гракће, а јече јунаци"

изражава подједнако експресивно и визуелну и аудитивну импостасију разбојшта. Стихови откривају опредмећене: оружје, бојну спрему, ратнике попадале по снегу у трену кад их је смртно зрно оборило. Гласовна група *ГР* на почетку другог стиха ономатопејски дочарава грактање, а *Јоша* у обе завршне речи стиха - јеку рањеника. И све је остварено са седам речи!

На крају анализе песме треба истаћи племенитост песникова односа према непријатељу: само је бегунца Корнугу обележио ружним атрибутом: "обрљана лица". Међутим, наш боље песник ће и то релативизирати и бексто преобразити у Корнугину личну трагику, исказану прекором судбини:

"Зла судбина да ју бог убије,
Крвнички ли нагрит умије...
Од толике силе и војника
Изабра ме као издајника..."

Чином самоубиства песник, на крају, аболира Корнугин лик, потирући на њему жиг кукавичлука, јер кукавице не потежу ороз на себе најдражег!

Пре аналитичког читања текста, песму *Мојковачки лав* слушао сам неколико пута. Целу од Влада Војводића из Лепенца, у логору Павло Мелас, код Солуна, а одломке од друга са студија Бања Шарановића. Он је ценио Бећировићев дар и причајући о њему бирао је поузданим чулом поетским и казивао најуспелија места песме. Читајући касније њен текст, више пута ми је синула мисао: није ли Бањо Шарановић помагао Бећировићу? Јер понекад његови стихови семантиком, метафориком и еуфонијом намећу питање: да ли се бијељански воденичар, без школе, могао до њих винути? Истина, може се са правом рећи да ни Подруговић, ни старац Милија, ни Вишњић нису били школовани, али незаобилазно је питање Вуковог коауторства, када је реч о народним песмама у његовим збиркама. Да ли су њихови текстови само записано казивање певача, или је у приређивању за публикавање било интервенција у које је Вук уносио и свој дар и самообразовање? Управо зато вредело би да се млађи књижевни историчар заинтересује и у Шарановићевој заоставштини, или од људи који су боље знали његове односе са песником Бећировићем, потражи податке за или против ове опаске.

Међутим, независно до ове дилеме, *Мојковачки лав* је неспорно најуспелије Бећировићево песничко дело и једна од најпоетскијих гусларских песама насталих после Вишњићеве *Буне на дахије*.

